

הגדה של פסח: עבדות בתוך חירות או מה נשתנה וחד גדי

מייכאל פדייה

העבדים השחורים באמריקה השתמשו בסיפור יציאת מצרים (בspiritoval: GO DOWN MOSES) כדי לבטא את הערגה שלהם לשחרור מהעבדות.

אני טוען שмотיב דומה מופיע בהגדה של פסח: עם ישראל נגאל בעבר משעבד מצרים, אך הוא נתנו: עדיין בגלות והוא מכה להיגאל כמו ביציאת מצרים. מוטיב זה בא לידי ביטוי מיד בתחילת ההגדה:

הגאולה בעבר: "הא לחמא עניא די אכלו אבחתנא באראעא דמצרים".

הגולות בהווה: "השתא הכא...השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין".

וכן הגאולה בסוף ההגדה: "לשנה הבאה בירושלים".

הסיפור התמים של ההגדה המיועד לילדים מוצאת את ביתו ב"מה נשתנה", כי התשובה לארבע הקושיםות נועצה בגאולה בעבר הקדום: "עבדים היינו לפרעה במצרים... ולא לא החזיא הקדוש ברוך הוא את אבותינו מצרים, הרי אנו ובנוינו בניינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". דהיינו אנו עתה בני חורין וזאת בניגוד ל"השתא עבדי".

הרשע לא מתרשם מפולחן החירות בהווה: " מה העובדה הזאת לכמ"י". ככלומר: אתם מתחפשים לבני חורין ("מסוביין"), כאשר עצם עם ישראל עדיין שרוי בגלות, כפי שאמור במפוש הקטוע: "ויהיא שעמדה לאבותינו ולנו... אלא שבכל דור ודור עמידים עליון לכלותנו" [כולל בהווה של הקוראים בהגדה]. (מוטיב זה הופך להיות למוטיב מרכזី ב מגילת אסתר ובפורים).

מוטיב הגולות מוחש כביכול אחר כך: "לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עליהם... ברוך אתה ה'... אשר גאלנו וגאל את אבותינו".

מוטיב הגולות המדוכא ב"מגיד" מופיע לאחר הסעודה: "שפוך חמתך אל הגויים... כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו". הSCR נפרץ בפיוטים לאחר ה"נרצה": "ויהי בחמות הלילה: ... קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה", וכי לו נאה כי יאה: "...בנה ביתך בקרוב". הפיוט המסייע את ההגדה: "חיד גדי" אינו מותיר מקום לספק שהשרים אותו שרוים במצוות עכשווית אדירה ומצפים לה שיביא את הגאולה.

השיר התמים על אבא שקנה גדי לילדו בתרז' זוזי, שמספר על ידי הילך, מבטא את הסיטוט של החיים בהווה.

עד כאן הטיעון בקצרה. להלן הערות אחדות:

1. יש הבדל גדול בין סיפור יציאת מצרים בתורה שבו השعبد הוא נחלת העבר לבני מוטיב השعبد של עם ישראל בהווה המתגעה לאגולה ולימות המשיח: אליהו הנביא בלילה סדר פסח וכן: "כל מי חייך – להביא לימות המשיח". בסיום המגיד: "...ונאכל שם מן הזבחים ומון הפסחים... ונודה לך על גאולתנו ועל פדות נפשנו". הנביא מלאכי קשור את אליהו הנביא לבוא הגאולה באחרית הימים: "הנה אני שולח לכם את אליו הנביא לפני בוא יום ה' הגדל והנורא" – ג, 23. (לכן נושא זה מספר מלאכי נבחר להפרה של שבת הגדול – השבת שלפני הפסח).

2. יתכן שмотיב ה"חרות בתוך עבדות" שבהגדרה מסביר את היעדרותו של משה ממנה, כי בהווה הגולות לא קם לנו מושיע ממשה. זאת נוספת להסביר המקובל: "לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרכ' ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו".

3. בתורה שעבד מצרים הוא זיכרונו מעבר קדום שצורך להשפיע علينا להקים חברה צודקת שהיא אני תזה למלכות מצרים שבוניה על עבדות ("בית עבדים"). מוטיב מרכזី זה שמופיע בתורה בהקשר של שבת ומועדים ובהקשר של דאגה ליתום ולאלמנה (החלשים

בחברה) נעדך לגמרי מההגדה, למעט אזכור חלש: "כל דכפין יתני וייכל כל דבריך יתני ויפסח".

.4. ההתיחסות לגאות מצרים כגעוע וכתקווה להוות של צרה ומצויה מצוי כבר בספר תהילים, למשל בפרק ס: סח, עד, עז, עח, פ. המוטיב הזה מופיע גם אצל הנביאים: למשל: "זכרתי לך חסן נוריך לך אחרי במדבר" (ירמיהו ב, 2) או "לכן הנה אנחנו מפתחה והולכתיה המדבר...ועונתה שמה כימי נוריה וכיום עלותה מארץ מצרים" (הושע א, 17-16).

.5. כאמור, הגלות הולידה את השαιפה לגאותה. צמד מושגים זה: גלות וגאותה או גלות ושיבת מופיע כבר בספר דברים, פרק ל". גם הנביאים ניבאו נבואות זעם על חורבן וגולות אבל גם נבואות נחמה על שיבת מהגולות וחידוש גורל העם כקדם. (מגילת איכה שכולה קינה מצמררת על חורבן בית ראשון, מסתימיות בתפילה לגאותה: "השיבנו ה' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם" – ה, כא). הדברים ידועים לכל יודע תנ"ך ולכן אני פטור מהפניה אליהם. لكن לא ייפלא שבгадה של פסח מדובר מצרים ויציאת מצרים וחוזר חיללה בהיסטוריה היהודית: גלות וגאותה עתידית שיכולה להתרחש כבר בשנה הבאה: "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", "לשנה הבאה בירושלים הבניה", אבל סביר יותר שהיא תתמשב בעתיד רחוק ולא ידוע: "ברוך אתה ה'...אשר גאלנו וגאל את אבותינו במצרים... כן ה'...הגיענו למועדים ולרגלים...ונזודה לך Shir חדש על גאותנו". (הרמב"ם כל ב"ג העיקרים שלו את האמונה בבייאת המשיח).

יש לזכור, שחג הפסח היה מועד שעם ישראל היה נתון להתקפות של עליית דם – אפיקת מצות עם דם של ילדים נוצרים – שהראו ליהודים עד כמה הם רחוקים מלהיקרא בני חורין בהוות.

.6. ביקורת אפשרית על הרשימה: עם ישראל ערג וקיווה לימות המשיח ללא תלות במצוותו בהוות. איini חשוב כך: חושבים על המשיח כאשר רע בהוות. ידוע המדרש שהמשיח נולד ביום שבתו חרב בבית המקדש. תנועות מושיות כמו במהלך ההיסטוריה בקרוב הרבה עמים בתקופות של שינויים קיצוניים, אי-ודאות וכאoso. (ראו: Norman Cohn. *The Pursuit of the Millennium*, 1957.) גרים שלום במאמרו: "תנועות מושיות בישראל" שעוסק בהיסטוריה שלhon, כתוב בין היתר: "דבר חשוב ברעיון משיחי מבחינה היסטורית הוא שחיי היהודים בגלות היו רעים...התנועות המשיחיות מתרכחות בעיקר בתקופת משבר פוליטי בעולם, ואין התנועות צומחות על גורמים טהורים בתוך מhana ישראל בלבד, מתוך אידיאולוגיה".